ВІДГУК

офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Луценка Юрія Васильовича
на дисертаційне дослідження Жукової Валерії Ігорівни
на тему «Взаємодія підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право, за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дослідження. Взаємодія детективів НАБУ, як і слідчих інших органів досудового розслідування, із контролюючими органами є надзвичайно актуальною та мало дослідженою темою, особливо з урахуванням необхідності приведення українського законодавства у відповідність до законодавства країн Європейського Союзу у зв'язку із задекларованим курсом на набуття членства у ньому.

Більше того, вказана тема і без прив'язки до європейського курсу є достатньо актуальною з огляду на безперервний розвиток суспільства, зміни в економіці, «удосконалення» білокомірцевої злочинності та урізноманітнення її форм, що потребує все більш активнішого залучення працівників відповідних контролюючих органів під час розслідування для використання як наявної у них інформації, так і спеціальних профільних знань.

Жуковою В. І. вірно звернута увага на те, що, з одного боку, в Україні створено та забезпечено функціонування повної вертикалі антикорупційних органів: НАБУ, САП та ВАКС, а профільний закон наділив детективів НАБУ достатніми повноваженнями щодо оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, доступу до фінансової інформації тощо для ефективної роботи, – а з іншого боку, не всі закріплені повноваження детективів НАБУ реалізують у практичній діяльності, а проблеми під час взаємодії з контролюючими органами під час розслідування складних багатоепізодних корупційних кримінальних правопорушень зумовлюють необхідність пошуку нових форм та методів. Також дисертанткою правильно визначено закономірність у тому що, не зважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених взаємодії слідчих та експертів, а також працівників оперативних підрозділів, проблематиці використання спеціальних знань у кримінальному провадженні тощо, питання, що виникають під час взаємодії з контролюючими органами як слідчих та прокурорів, так і детективів НАБУ, досі залишаються невирішеними, і не були предметом комплексних дисертаційних досліджень.

Вказана вище актуальність поставлених Жуковою В. І. перед собою завдань доводить велику потребу у системному висвітленні і переосмисленні законодавчих, організаційних та тактичних засад взаємодії детективів НАБУ із контролюючими органами під час досудового розслідування підслідних кримінальних правопорушень.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні процесуальних і тактико-організаційних проблем, які виникають у детективів НАБУ під час взаємодії із контролюючими органами в ході досудового розслідування, розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині досліджуваної проблематики.

Об'єкт і предмет дослідження визначені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. *Об'єктом дослідження* є суспільні відносини, що виникають під час взаємодії підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України із контролюючими органами у ході досудового розслідування. *Предметом* – взаємодія підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Викладені у дисертаційному дослідженні положення, висновки і рекомендації є науково-обґрунтованими. В роботі на достатньо високому науково-теоретичному рівні досліджено стан наукового розроблення проблем взаємодії підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування, її нормативно-правове врегулювання, використано значний обсяг емпіричних даних, відповідного застосовано методи дослідження, що в сукупності сформувало комплексний підхід до вирішення поставлених завдань, формулювання висновків і рекомендацій.

Обґрунтування наукових положень забезпечено: дослідженням стану наукового розроблення проблем взаємодії підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування; вивченням питання нормативно-правового регулювання взаємодії підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування; визначенням поняття взаємодії детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування та класифікацією її форм за різними критеріями; окресленням особливостей такої взаємодії до внесення відомостей в ЄРДР та після початку досудового розслідування; аналізом

зарубіжного законодавства щодо участі ревізорів, спеціалістів та експертів у кримінальному провадженні; розробленням пропозицій щодо удосконалення кримінально-процесуального законодавства за напрямом дослідження, передусім стосовно призначення ревізій і перевірок детективами НАБУ, залучення працівників контролюючих органів як спеціалістів, проведення експертиз щодо визначення розмірів збитків, розголошення слідчим таємниці досудового розслідування під час взаємодії із контролюючими органами.

Методологія дисертаційного дослідження обрана вірно та відповідно до поставлених завдань, що дозволило реалізувати їх виконання. Слід відмітити влучність та професійність використання дисертанткою методів *теоретичного аналізу й синтезу* під час дослідження особливостей зарубіжного досвіду взаємодії антикорупційних правоохоронних органів та контролюючих органів, специфіки використання слідчими країн ЄС спеціальних знань ревізорів, аудиторів, спеціалістів та експертів, а також доказове значення результатів їх роботи для кримінального провадження (підрозділ 2.1). На належному рівні використано *логіко-юридичний метод*, що надало можливість дисертантці сформулювати власне авторське бачення взаємодії детективів НАБУ із контролюючими органами, виокремити її особливості і запропонувати відповідні класифікації форм взаємодії, розкрити нормативно-правове регулювання такої взаємодії під час досудового розслідування, повноваження детективів під час взаємодії до та після внесення відомостей до ЄРДР (підрозділи 1.3, 1.2, 2.1, 2.2). *Соціологічний та статистичний* методи використано під час вивчення думок працівників підрозділів правоохоронних органів, прокурорів, суддів та працівників контролюючих органів з питань проблем, що виникають під час взаємодії (розділи 1–3).

Емпірична база дослідження складається із матеріалів вивчення кримінальних проваджень і судових рішень у кримінальних, адміністративних та господарських справах, результатів опитування 198 респондентів (73 детективів НАБУ, 32 слідчих ДБР, 31 судді, 28 прокурорів, 21 слідчого НП України, 7 ревізорів ДАСУ, 6 працівників ДПС України), аналітичних і статистичних матеріалів правоохоронних та контролюючих органів України; результатів особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи дисертанта, що прослідковується з глибини аналізу проблем на практичному рівні.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків та рекомендацій. Жуковою В. І. в роботі свідомо не використовувалися напрацювання науковців недружніх країн в галузі дослідження інституту використання спеціальних знань, натомість за основу взято досвід взаємодії між

антикорупційними правоохоронними та контролюючими органами країн, що останніми приєдналися до ЄС. Вказане, на нашу думку свідчить як про креативність підходу до вивчення проблеми, так і про наукову новизну отриманих результатів.

Дисертаційне дослідження Жукової В. І. є першим комплексним, на монографічному рівні дослідженням взаємодії детективів НАБУ із контролюючими органами під час досудового розслідування, у якому розроблено ряд нових концептуальних положень, висновків та рекомендацій. До найголовніших з них можна віднести наступні:

1) обґрунтовано наукове положення, відповідно до якого інформація в ІС за змістом відповідає визначенню документів (комп'ютерних даних), її огляд проводить детектив самостійно без копіювання даних шляхом відображення їх змісту в протоколі за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або в паперовій формі, а у випадку якщо копіювання такої інформації необхідне з метою подальшого надання до суду оригіналу документа, то таке копіювання здійснюють за обов'язковою участю спеціаліста (визначення необхідності такого копіювання належить до повноважень слідчого й залежить від суті отриманої інформації та її доказового значення в конкретному провадженні); удосконалено механізм отримання детективами інформації шляхом безпосереднього автоматизованого доступу до ІС контролюючих органів шляхом огляду комп'ютерний даних як процесуальної дії;

2) окреслено повноваження спеціаліста в кримінальному провадженні щодо злочинів і проступків у частині документального підтвердження результатів його роботи: висновок надає спеціаліст під час досудового розслідування кримінальних проступків (і в таких провадженнях є процесуальним джерелом доказів); довідку може надавати спеціаліст під час досудового розслідування виключно щодо зняття показів технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису; спеціаліст може надавати консультації та пояснення, відповідно, науково обґрунтовано спосіб залучення спеціаліста-економіста до огляду первинних і бухгалтерських документів для отримання його консультацій та пояснень у процесі огляду, які є додатками до протоколу огляду;

3) на підставі порівняльного аналізу механізмів регулювання взаємодії антикорупційних правоохоронних органів із контролюючими органами низки країн запропоновано зміни щодо переліку осіб, які володіють спеціальними знаннями (залучення працівників контролюючих органів як обізнаних осіб (спеціалістів)), кримінально-процесуальної регламентації випадків і порядку

залучення їх до кримінального провадження (нормативне врегулювання призначення перевірок та ревізій у кримінальному провадженні; законодавча регламентація питання допиту експерта й спеціаліста під час досудового розслідування; внесення змін до переліку випадків обов'язкового призначення експертиз), а також до регламентування використання результатів їх роботи як доказів у кримінальному провадженні (надання результатам їх роботи значення доказу; урегулювання питання розголошення відомостей досудового розслідування під час взаємодії з контролюючими органами);

4) удосконалено концепцію щодо обмеженості імперативу п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України й можливості самостійного визначення слідчим розміру збитків, завданих кримінальним правопорушенням, у разі наявності можливості достовірно встановити їх розмір без спеціальних знань (на підставі загальновідомих і загальнодоступних знань, проведення арифметичних розрахунків для оцінювання даних, отриманих за допомогою інших, крім експертизи, джерел доказування);

5) отримав подальший розвиток зміст процесуальних норм щодо письмового дозволу слідчого, прокурора на розголошення відомостей кримінального провадження контролюючому органу у зв'язку з виявленням під час розслідування порушення іншого законодавства.

Важливе значення для вдосконалення КПК України, КК України та інших законів і підзаконних нормативних актів, міжвідомчих відомчих угод та меморандумів мають і інші положення наукової новизни.

Практична цінність отриманих результатів полягає в тому, що рекомендації та висновки дослідження впроваджено та можуть бути використані:

у правозастосовній діяльності правоохоронних органів – під час розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, підготовки посібників, методичних рекомендацій з питань взаємодії з контролюючими органами (акт впровадження ГСУ Національної поліції України від 22 грудня 2022 року);

у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження підстав і процесуального порядку взаємодії слідчих із контролюючими органами (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 8 лютого 2023 року);

освітньому процесі – під час викладання курсів «Кримінальний процес», «Криміналістика»», «Оперативно-розшукова діяльність», інших навчальних дисциплін, підготовки підручників, науково-практичних посібників і методичних рекомендацій (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 14 лютого 2023 року).

Повнота викладення положень у дисертації та публікаціях. Результати, пропозиції та висновки, розроблені в ході дисертаційного дослідження, апробовані на науково-практичних конференціях та відображені в одинадцяти наукових виданнях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному юридичному виданні, а також шість тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (Харків, 25 грудня 2021 року); «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, фінансів, обліку та права» (Полтава, 30 вересня 2022 року); «Теоретико-прикладні аспекти трансформації юридичної науки» (Львів, 21–22 жовтня 2022 року); «Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку» (Київ, 28–29 жовтня 2022 року); «Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України» (Київ, 6 жовтня 2022 року); «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 року).

Дотримання академічної доброчесності. За результатами вивчення як дисертаційного дослідження Жукової В. І., так і її наукових публікацій, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Жукової В. І. є оригінальним, самостійно виконаним дослідженням

Значення для юридичної науки одержаних результатів. Дискусійні положення дисертації. Ознайомлення з дисертаційним дослідженням Жукової В. І. дозволяє висловити окремі побажання і критичні судження, які потребують додаткової аргументації чи дискусії:

1. Не применшуючи значущість для висновків проведеного дисертанткою аналізу зарубіжного законодавства на предмет взаємодії антикорупційних правоохоронних органів із контролюючими, необхідно зазначити, що поза увагою в роботі залишено питання історичного розвитку вітчизняного інституту взаємодії слідчих (детективів) із контролюючими органами. На нашу думку, його висвітлення збагатило б наукові здобутки щодо визначення теоретичних передумов дослідження.
2. На думку офіційного опонента цікавими та прогресивними видаються пропозиції здобувачки (стор. 178) стосовно виключення з переліку обов'язкових у кримінальному провадженні експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків (п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України). Разом з тим потребують більш детального аналізу можливі негативні наслідки таких законодавчих змін.
3. Звертає на себе увагу досить значна емпірична база дослідження, зокрема анкетування слідчих, детективів, прокурорів та ін. Водночас, на нашу

думку, результати анкетування можна було б активніше використати по тексту для більш наочного підтвердження чи спростування окремих положень, висновків чи рекомендацій.

4. Дисертантка пропонує (стор. 125) доповнити КПК України ст. 222[1] «Взаємодія слідчого, детектива, прокурора з державними органами й органами місцевого самоврядування», ч. 1 якої має встановлювати обов'язок державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків, щодо сприяння слідчому, прокурору під час досудового розслідування, шляхом надання інформації та копій документів на письмовий запит, виділення спеціаліста з числа працівників для виконання покладених завдань. На думку офіційного опонента, такі пропозиції є дискусійними з огляду на вже існуючі положення ст. 93 КПК України, а тому пропонуємо на захисті більш детально аргументувати необхідність внесення таких змін.

5. Крім того авторка (стор. 125–126) неодноразово звертає увагу на неврегульованість та недостатню дослідженість питання розголошення слідчим відомостей досудового розслідування, а тому рекомендує внести зміни до ст. 222 КПК України, передбачивши обов'язок слідчого, прокурора попередити керівництво відповідного органу, установи, організації про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування без письмового дозволу на це у разі надання відомостей з кримінального провадження у випадку виявлення під час досудового розслідування ознак порушення іншого законодавства. На думку Жукової В. І. (стор. 122) таке попередження може бути сформульовано в супровідному листі про надання інформації та документів, але не буде помилкою також прийняття постанови в порядку ст. 110 КПК України. На нашу думку, потребує детальнішого пояснення як доцільність внесення таких змін, так і більш категорична позиція дисертантки щодо форми документу, яким здійснюється таке попередження.

6. За результатами аналізу дисертант цілком слушно приходить до висновку про необхідність звернення посиленої уваги на форму документу, який у кримінальних провадженнях готують працівники ДАСУ, залучені як спеціалісти, а також нагальність внесення змін як у законодавчі акти, так і у міжвідомчі меморандуми та порядки взаємодії. Видається, що логічним продовженням вказаних висновків було б розроблення нового порядку взаємодії між НАБУ та ДАСУ або конкретні пропозиції щодо внесення змін до вже існуючого, та направлення таких пропозицій на адресу органів для врахування та імплементації.

Разом з тим, зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не піддають сумніву основні наукові результати, які отримані автором особисто, і підтверджують лише складність і злободенність досліджуваної Жуковою В. І. проблематики.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Жукової В. І. на тему «Взаємодія підрозділів детективів Національного антикорупційного бюро України з контролюючими органами під час досудового розслідування», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, являє собою завершене оригінальне дослідження, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40, Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, а її автор – **Жукова Валерія Ігорівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081– Право**.

Офіційний опонент –

Професор кафедри публічного та міжнародного права
Державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
доктор юридичних наук, професор **Юрій ЛУЦЕНКО**

Підпис Ю. Луценка
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
Н.Г. Черепенчук
"____" _____ 20____ р.